

Értékelmélet. (Dr. Bognár Cecil könyve. Szent István-könyvek, 14.) Ismeretes a mi korunk olthatatlan szomja az értékek után. Fájdalom, az értékekről való fogalma nagyon reális színezetű, sőt már a legifjabb nemzedék gondolkodását is annyira átítatta a mételyszerűen terjedő új felfogás, hogy egy ilyen cím után azon hitben talál kapkodni, hogy itt netán valutaokról lehetne szó. Mégis épp ilyen kornak való ez a könyv, hogy magábaszállásra bírja, kimutatván az általa ismert s elismert összes értékekről ezeknek értéktelen voltát, mintegy aranyfedezetük hiányát, konjunkturális túlértékelésüket és ez alapon előre megjósolja előbb-utóbb bekövetkező katasztrofális zuhanásukat az öröklét nagy börszénjén. „Nemcsak az egyén, hanem az emberiség is halandó. Tömérdek értéket valósít meg, de ezek az értékek vele együtt elpusztulnak. Ebbe a tragikus sorsba nem tud sem az egyes ember, sem az emberiség belenyugodni. Az értékek megmaradása, ez az a posztulátum, amely nélkül nincsen kibékítő megoldás.“ — így a szerző. Érték iránt oly fogékony kortársaink bizonyára szép számban török majd magukat, hogy megtudják, melyek azok a legstabilisabb értékek. Hiszen nagyon is áll a szerzőnek ez a megállapítása is: „A tapasztalati világ iránt való érdeklődés egyszerűen tudásvágy, de az értékekre vonatkozó ismeretek olyan kérdésekre adnak feleletet, amelyek az érző, akaró, cselekvő emberre nézve égetőek. Ezért fordult mindig az emberiség érdeklődése ezek felé a problémák felé, valahányszor lelke nyugtalan volt, valahányszor úgy érezte, hogy elvesztette azt az irányítót, amely útjaiban vezérli“. A nyugtalanság elég nagy s az irányítót régen elvesztette legtöbbünk ezekben a napokban.

Mephisto korát éljük rég, a szkepszis, kételkedés, kritizálgatás, kigúnyolás szellemének korát s egy-

szersmind a hideg, számító észét. Legyünk egyszer végig következetesek és vegyük elő egyetlen megmaradt bálványunkat, az értéket mint olyat. Végezzük el ezen is az olyannyira fölkapott, megkedvelt munkát: tépjük ízeire ezt is, hogy a mi korunk értékének egész hitványsága végre egyszer a teljes ráeszmélés nappali fényénél tűnjék szemünkbe. Lucifer, a „fénythozó“, aki a felvilágosodás kápráztató világosságát terjeszti, aki a kétely, a maró-gúnyos támadás mestere ott, ahol hamis pátoszra, megbízhatatlan állapotokra van alkalma rávilágítani, mindig kénytelen meghátrálni a valódi érték előtt. Ezért inkább feléje nem fordul, homályba burkolja, feledésbe sülyeszt, eltereli a figyelmet róla. Éppen ezért vegyük egyszer élesen szemügyre, forduljunk bátran szembe vele, eszméljünk. Van-e érték és mi az? Ez a könyvecske feleletet ad erre, amennyiben röviden összegezi mindazt, amit nagy elmék, lázasan kereső örök-emberek megtudtak erről. Érint minden nevezetesebb véleményt és igyekszik röviden megtenni rájuk észrevételeit. Tanulságos olvasmány minden mai embernek, aki leszokott a magábaszállásról, arról, hogy itt-ott a nagy tülekedésben pillanatokra megállapodva a végső problémákról számoljon be önmagának.

A szerző állást foglal az abszolút értékek mellett azok véleményével szemben, akik csak relativeket hajlandók elismerni. Három csoportban tárgyalja őket: igazságérték, erkölcsi értékek, esztétikai értékek csoportjában. Negyediknek azonban igen modernül és nagyon helyesen, józan fölfogással és legutolsó megpróbáltatásainkra röviden rámutatva, odaveszi a gazdasági értéket is a tárgyalandók sorába. Ez teljesen rendben van, mert mi, akik az ideális értékek elsőrendűségét valljuk, nem akarunk s nem bírunk ma már olyan vakok lenni, hogy el-

mennénk az emitt kínálkozó problémák mellett. Mind ez, mind a kötet végén található könyvészet mutatja, hogy a szerző a praktikus életben is nyitott szemmel járót, igen képzett, sokat olvasó, modern tudós, aki igen liberálisán állítja össze a további tájékoztatásra szánt könyveimket s így vélekedik, hogy ha a felsorolt munkák a legkülönbözőbb irányokat képviselik is, annak, aki behatóbban akar foglalkozni a kérdéssel, ismernie kell a különböző álláspontokat és minden művet kellő kritikával kell olvasnia. Bátran rábizthatja tehát magát az olyan olvasó is, aki óvatosan kerül minden tendenciás irodalmat, Kant, a romantika nagy német filozófusai, Hartmann, Nietzsche, a mi kiváló Böhm Károlyunk, régebbi angol s francia írók éppúgy képviselve vannak itt idevágó művekkel, mint a ma még élő Rickert és Eucken.

Minden paposságtól ment, igazi, liberális keresztény idealizmus szelleme hatja át ezt a könyvecskét, amelynek minél több és minél figyelmesebb olvasót kívánhat a mai világban mindenki, aki lelkén viseli szegény, ezer sebből vérző emberi társadalmunk ügyét. A művecskét közérthető, egyszerű nyelvezet, vonzó előadása mindenkinek egyformán hozzáférhetővé teszi. Könnyen áttekinthető szerkezete, kitünőtárgaltsága csak fokozza világosságát. Ifjúságunk kezében is szívesen kell látnunk, mert nagyon alkalmas az e körben is mindjobban terjedő anyagi gondolkodás ellensúlyozására. A Szent István-Társulat igen jó szolgálatot tenne a legjobb ügynek, ha ilyen nála megjelent munkákat tervszerűen terjesztetne az érettebb ifjúság közt az iskolákban. A philosophia propaedeutikával kapcsolatban igen jól lehetne használni kötelező olvasmányként.

Az erkölcsi értékekkel kapcsolatban az etika rövidre fogott történetét adja ez a mű. Kiváló tömörséggel és mégis egyszerűen, világosan vázolja az antik-klasszikus gondolkodás eudaimonisztikus, „boldogság”-ra célzó etikáinak az egyéniséget, az egyest néző természetét, a rákövetkező keresztény nyugati világ erősebb szociális érzését, a keresztény erkölcsen felebaráti szeretetének társadalmi jelentőségét. Kár, hogy a XVIII. századi német,

herderi humanitásezsmét is röviden nem érinti. Igen józan kritikával fordul mind az egoizmust, mind az altruizmust központba állító gondolkodók tételei felé. Kiváló érzékkel idéz különböző bölcselők idevágó műveiből. Noha az önzést a helyes önszeretet formájában csak helyenvalónak tarthatja, mégis „bármennyire szükséges is ez, úgysis megvan az emberekben a kellő mértékben, sőt még talán nagyobb mértékben is, mint kellene, úgyhogy ennek növelése nem kívánatos. Ellenben a mások iránt való szeretet ninesen meg abban a mértékben, amilyenben kívánatos volna, így tehát ezt értékeljük. Ha az emberekben idővel a mások iránt való szeretet igen nagy mértékben ki találna fejlődni, viszont az önszeretet nagyon megfogyatkoznék, úgyhogy most már ennek az utóbbinak hiánya fenyegetné az általános jólétet, akkor az önszeretetnek tulajdonítanánk erkölcsi értéket”. Az ehhez hasonló szelíd iróniát a gondolkodóknál meglátva, szellemesen fölhasználja a szerző s így még élvezetesebbé teszi könyvét.

Aristotelest s Platont éppúgy bevonja a tárgyalásba, mint Kantot, Nietzschet, Rousseaut vagy Benthamet, mindenütt kellően indokolva a maga állásfoglalását

Minden fejezetben tud olyan kérdést előtérbe állítani, amely kiválóan alkalmas arra, hogy az érdeklődést ma különösen magára vonja. Ilyen a jognál a parlamentarizmus problémája, a kultúra fogalma, az egyén és állam viszonya, az államok egymáshoz való viszonya. Itt (a népszövetség boldog korszakában) külön is leszögezhetjük ezt a nagyon is helyes megállapítást: „a nemzetközi jog érvényesítésére ninesen erő, mert az emberiségnek, amely a nemzet fölötti akaratot képviseli, ninesen semmiféle hatalmi szervezete. Ninesen olyan erő, amely az egyes államok erejéhez úgy aránylanék, mint ez utóbbiaké az egyes egyénekéhez. Ilyen erő a történelem folyamán nem is volt”.

Kitünően ért a szerző ahhoz, hogy a legegyszerűbb eszközökkel mindig a végső problémákhoz vezessen, hogy mindenünnen a lét legmélyebb tragikumai felé vessen egy-egy pillantást és gyönyörű fokozásban állít azután a befejezésben a legkeserűbb

megismerések, eszmélések elé, amelyek egyben a legfőbb talányt rejtik magukban. „Az embernek igényei, törekvései túlterjednek azon az arasznyi léten, ami neki jut. Nem tudja elérni, hogy vágyai kielégüljenek, jusson neki bármilyen hosszú élet, bármennyi boldogság. Nem lehet egy emberi életbe belefoglalni azt, ami után való vágy egy emberi szívben lakik. Az emberi törekvések mind túlterjednek magának az egyéni életnek korlátain.” A könyvet bizonyára minden olvasója nemcsak ismeretekben gyarapodva és lelkileg fölrázva teszi le, hanem egyúttal a tudattal, hogy olyasmire fordította ez egyszer idejét, amire valóban komoly szüksége van.

Koszó János.

Dosztojevszkij-breviárium. Trócsányi Zoltánnak a fordítói munkássággal kapcsolatban végzett tanulmányai megtermették az anyagot a szintézisre, a filozófiai rendszerezésre. Így alkotta meg a *Dosztojevszkij-breviáriumot*, amely ugyancsak a *Napkelte előtt* kiadójánál, a Dantenál jelent meg. Lép-ten-nyomon észrevesszük, hogy igen nagy olvasottság, tág határokon uralkodó irodalmi ismeret, önálló élet- és világszemlélet várta itt a megnyilatkozást. De Trócsányi első-sorban nem magát akarta bemutatni Dosztojevszkijhez való viszonyában, hanem arra törekedett, hogy a közönséget minél közelebb hozza az orosz íróhoz. Ezért nem folyamosított az irodalomtörténeti vagy esztétikai értekezés-sablonokhoz, hanem valami közvetlenebb, elevebb formát keresett. S ezt a formát találta meg írói és fordítói szereplésében kifejlődött gyakorlati érzékével breviáriumában.

A *breviárium* új műfaj, amit a modern olvasóközönség szükségletei hívtak életre. Olyanformán utóda ez az anthológiának, amint a lírát népszerűségben felváltotta a próza, még pedig különösen a regény. A breviáriumnak szabályai, megállapodott, elméletté csontosodott formái nincsenek. Közönségesen bizonyos vezérfogalmak szerint rendezett szemelvény-gyűjteményeket szoktak ilyen címen forgalomba hozni. És pedig, míg az anthológia egészben közölt lírai művek választékában mutatja be és jellemzi a

költőt, addig a breviárium az anyag természetének megfelelően csupán többé-kevésbé szervesen összefűzött részletekkel iparkodik célját elérni: megismertetni az írot és alkotásait.

Természetesen Trócsányi is a breviárium alapanyagául a Dosztojevszkij-szemelvényeket veszi. Ezeket mind a saját önálló fordításában közli, nem pedig másoktól kölcsönzi át. Ugyancsak nem átvett sablonok szerint végzi kiválogatásukat sem. A breviárium-szerkesztők többnyire csak olyan szemelvényeket halmoznak fel, amelyek a művekbe szőtt gondolatokat, nézeteket, elmélkedéseket tartalmazzák. Az ilyen gondolat-tárak azonban meglehetősen egyoldalról világítják meg az írot és műveit. Trócsányi ugyan szintén a jelentőségének megfelelő térhez juttatja a gondolati elemet, de nem téveszti szem elől, hogy a regényben a történet és a lélekrajz van legalább is annyira jellemző és érdekes, mint az elmélkedés. Tömör tartalmi összefoglalásokban adja tehát az egyes regények meséjét, s közben bő szemelvényekben kapcsolja be a fontosabb részleteket vagy fordulatokat. Egyszerűségelesen megrajzolt vázlatokban tájékoztat a jellemről, és itt is teljes szövegben idézi azokat a csomópontokat, amelyekben a főjellemvonások legjobban összesűrűsödnek.

A forma, amelyet Trócsányi, sok tekintetben új úton járva, megeremt, szintén kétségtelenül fejlettebb változatot képvisel a breviárium-irodalomban. Az ő egység-érzéke nem tudott megbarátkozni azzal, hogy Dosztojevszkij szellemének megnyilatkozásait, világának elemeit az egyes művek egészéből kitérdelje, s azután valami Linné-féle mesterséges rendszerre szabott múzeumban állítsa ki közszemlére. Ő egészet alkot. Emitt mozaikot illeszt össze, amelynek művészi hatása éppen abban áll, hogy a részek különletét és összeolvadását egyszerre teszi felfoghatóvá. Amott torzókat restaurál úgy, hogy a hiányos darabokba maga adta kötőanyag segítségével önt új életet. Kötőanyagul pedig sok mindent felhasznál: életrajzi adatokat, az író leveleit és feljegyzéseit, a róla szóló megemlékezéseket, a rávonatkozó régi és új kritikákat vagy méltatá-